

בית - ספר תיכון
מקיף ע"ש צימטבאום
ערד

נושא העבודה : יחסי גומלין בין
הבדווים ליהודים בערד

תאריך הגשת העבודה : ינואר 1982

שם המדריך : אברהם רובינזון

שם התלמיד : אבישי משולם

כיתה : יב' / 3

מקורות :

רשימת המרואיינים -

- בנגד משה – מנהל הדואר.
חיים סגל – מנהל חינוך ותרבות במתנ"ס.
יוכבד – ספרנית.
אמנון סייג – פקיד בנק.
עזרא – מזכיר קופת-חולים.
יהודה מליכ – מנהל הסופר-מרקט.
שמשון – בעל חנות משרדית.
בנו – בעל חנות שעונים.
דיב – בעל חנות מכולת.
משה זביב – בעל בית-קפה.
רחל זביב – בעלת מסעדה.
אריה ברושי – מנהל לשכת העבודה.
רוחמה נחמי – מזכירת מנהל כוח אדם במועצה.
גרי היימן – בעל מפעל מגבות בערד.
שלום יעיש – סגן מנהל מפעל הפקקים בערד.
ומטפר גדול מהעובדים במפעל שפע פרוטאין.
חוה לוטרסקי – מזכירת מלון, ערד.
פיצ'רסקי ענת – מזכירת מלון מרגוע.
ברוך נויברג – מנהל מלון ערד.
אלי זיו – בעל משרד תיווך.
אליהו שאשא – בעל משרד תיווך.
זמלמן – סמל במשטרת ערד.
רותי פז – רכזת מערכת בבית ספר תיכון מקיף בערד.
חמאד אבו-רביעה – עובד כשכיר במלון נוף ערד.
מנהל בית-ספר היסודי בכסיפה.
מורה בבית-ספר יסודי בכסיפה.
דודו לבנון – מנהל בחברה להגנת הטבע.
אברהם רובינזון – מורה בבית-ספר תיכון בערד, ומזריכי בעבודת הגמרא.

הקדמה

הגזרת הנושא : יחסי גומלין בין הבדווים ליהודים בערד והשתלבותם של הבדווים בערד.

מטרותיי בכתיבת העבודה הם כלהלן :

- א. לחשוף את יחסי הגומלין בין היהודים לבדווים לעומק ככל האפשר, על מנת שנבין איש את רעהו.
- ב. למיטב ידיעתי, זו הפעם הראשונה, שהנושא נחקר ביסודיות על – ידי ראיונות אישיים, ובצורה ממצה, לכן ראיתי חיוני לבדוק נושא זה.
- ג. מטרה זו הושגה בעצם הבאתם של הבדווים לידי פתיחות ושיתוף פעולה, שעש כה היו טאבו בעיניהם.

- בדיקת הנושא התבססה על קריאת חומר עמך כרקע, והעיקר על ראיונות אישיים של שני הצדדים מכל השכבות.

תוכן עניינים

פרק א : השתלבותם של הבדווים במוסדות ושירותי ציבור
סעיף משנה : פעילותם והשתתפותם של הבדווים בשירותים ובמוסדות.

פרק ב : השתלבותם של הבדווים במישור המקצועי
סעיפי משנה : - היחס אל הבדווים במקום עבודתם.
- נחיתותם המספרית כגורם להסתגרות.
- מוסר העבודה של הבדווים.
- האם מקומות העבודה פתוחים לקבל עובדים בדווים.

פרק ג : הדיר, כמרכיב חשוב בהשתלבותם של הבדווים בערד
סעיפי משנה : - הסיבות לשכירת הדירות בערד.
- הסיבות לדחיית הבדווים במשרדי התיווך.

פרק ד : פשיעה בקרב הבדווים (אחוז)
סעיפי משנה : - עבירותיהם השגרתיות של הבדווים.
- עבירותיהם בהשפעת הקירבה לערד.

פרק ה : הקשרים החברתיים בין היהודים לבדווים
סעיפי משנה : - דעתם של היהודים על היחסים הקיימים.
- דעתם של הבדווים על יחסים אלו.

מבוא

אין ספק שערך שונתה מהותית. מסורות שהבדווים זבקו בהם במשך דורות הן בתחום הדיור והן בתחום הפרנסה. שינוי מסורות הבדווים בערך מתחלק לשתי תקופות :
תקופה אחת היא תקופה בת שבע שנים בערך מהקמתה של ערד ב - 2-1961 עד 1968 ,
והתקופה השנייה היא תקופת ההתפתחות וההשתלבות מצד הבדווים מ- 1968 ועד היום.
השינוי בתקופה הראשונה מורגש במיוחד בתקופה שלאחר מלחמת ששת הימים ב- 1964 ,
כל תושבי ערד הסתגרו בבתיהם. לאחר זמן ממושך, החלו תושבי ערד להתאושש מהלם
המלחמה, ורוב הפועלים, אם לא כולם, עזבו את עבודותיהם הקודמות בהן עבדו כשכירים,
במפעלים או אצל מעסיקים שונים, על מנת לעבוד בעבודות מכניסות יותר, כגון : עצמאיים,
בתחומים שונים – קבלנים וכו'.

ע"י עזיבות אלו של מקומות עבודה, הם פינו למעשה את מקום העבודה לפועלים בדווים,
אשר החלו לנהור לעיר, על מנת להשתלב בעבודה ולו תמורת משכורת זעומה.
עצם העובדה שאת רוב זמנם הם בילו בערד, אם זה במסגרת העבודה, או לאחריה בערבים
(בקולנוע), טבעי הדבר שמסורתם תשתנה בשל השפעת הסביבה בה הם נמצאים.
לבדווים לא הייתה ועד היום אין הסעה לעבודה ממקום מגוריהם מחוץ לערד, לכן הם
נאלצו לשכור דירות ולהישאר בערד למשך כל השבוע. דבר אשר מקרב את הבדווי לקהילה
היהודית בעיר, ומרחיק אותו מבני משפחתו ומנהגיו.

הבדווים המשיכו בהתפתחותם במשך השנים שלאחר המלחמה, הם החלו להכיר את
היהודים טוב יותר ולמדו להכיר אף את שאיפותיהם הלגליות.
שלב ראשוני בהתפתחותם של הבדווים היה שחלקם עזב את מקום עבודתו כשכיר, והחל
לנסות את מזלו כקבלן פיתוח זעיר, הם החלו לעבוד בווליות בכל מה שקשור לפיתוח.
כמובן, שלקחו פועלים והפכו לקבלנים לכל דבר.

התקדמותם הגדולה ביותר החלה במלחמת יום כיפור. לאחריה ועד _____ ?
ברוב הוילות לא סיימו את המלאכה בעקבות המלחמה שפרצה, הקבלנים שהיו אמורים
לסיים את עבודתם, נקראו לדגל, לשרת את המדינה, כך שבעל הוילה לא רצה לצאת מופסד
ופנה לקבלנים הבדווים, שבינתיים ניצלו את המצב, והפכו לקבלני בנין. הצלחתם במילוי
מקומם של היהודים פתחה בפניהם את הדרך בתחומים שונים של החיים בערד.

הבדווים נהנו מהכנסות גבוהות בעבודת הקבלנות, ופתחו חנויות במרכז, בעיקר חנויות
לירקות, התפתחותם המהירה מעידה על השתלבותם בתחום המסחרי של העיר.
לפני הקמתה של ערד ובשנותיה הראשונות, העיר באר-שבע הייתה למרכז העיקרי שלהם,
אבל כאשר נסלל כביש לערד, והם מצאו תעסוקה בעיר, החלה הזרמת כספים מצידם – הם
עשו את קניותיהם העיקריות בערד, קנו מצרכים שונים, החלו לקנות יותר ויותר בגדים,
וכמובן חומרים לעבודות הבנייה, כך שכל הכספים, שהוזרמו מצידם, תרמו להתפתחות
הכללית של העיר.

כמו שאמרתי קודם לכן, הבדווים החלו להכיר את היהודים, ולאחר מכן חיקו אותם, דבר זה התבטא גם בתחום הלימודי, הבדווים שלפני הקמתה של ערד לא חשבו על חינוך ילדיהם בביה"ס, ושליחת ילדיהם ללימודים.

החלו בשלב המוקדם לשלוח אך ורק את בניהם ללמוד. עם השנים הוקם באזור מגוריהם ביה"ס לבנים ובנות, כשהחומר הנלמד בו דומה לחומר הנלמד בביה"ס בערד. חלקם המועט אף ממשיך במוסדות להשכלה גבוהה, והחלק האחר לומד מקצוע שיעמור לו בקידומו האישי.

דוגמאות בולטות להתפתחותם והשתלבותם של הבדווים בחיי המסחר בערד הם בכך:
א. כל המשאיות והטרקטורים בעיר, מלבד שניים או שלושה בודדים, הם של הבדווים, לא נעים לומר, אבל הם השתלטו למעשה על עבודות אלו.

ב. בדיקת המועצה מראה לנו שהבדווים קנו את מחציתן של החנויות בשוק, והשכירו אותן. למרות כל הנתונים עליהם _____ לפיתוחה והתקדמותה _____

עצמם כשוויים, הם לא מרגישים כזרים, אבל לטענתם מקפחים אותם, דבר אשר מפריד בינם לבין התושבים. למשל בדווי רצה לעשות מנוי למשפחתו, הוא היגיע למועצה ותשובתם הייתה שלילית ומוצדקת, מפני שהברירה של המועצה שמשפצת ומנקה אותה וכל החזקתה ממימון המסים שמשלמים תושבי המקום, כך שגם אם תושב עומר ירצה לעשות מינוי, לא יאפשרו לו, מפני שהוא לא תושב ערד, והבדווי לא מבין זאת.

דוגמא אחרת היא שבדווי בונה למשפחתו צריף מעץ או קרוואן ליד אוהלים בעיר, כדי לאחסן את משפחתו ורכושו בחורף. שטח זה הוא שטח של המועצה בבעלות המדינה, לכן פנו אליו בבקשה שיהרסו הכל, מפני שאין לו רשיון לכך. הבדווי מבין רק את הדרך האנושית, לפיה אין כל סיבה שלא יתנו לשמור על ילדיו בתוך מבנה סגור בחורף, אבל מצד שני או שאנו מדינת חוק או שכל אדם יעשה דין לעצמו.

הבדווים חיים בצורה פרימיטיבית והמנטליות שלהם שונה ומקשה עליהם להשתלב בחיים השגרתיים בערד ובמדינה כולה. דוגמא לתפיסה פרימיטיבית הוא כאשר אב רוצח את ביתו על מנת לשמור על כבוד המשפחה, לאחר מכן לפי חוק במדינת ישראל מרשיעים אותו ברצח ודנים אותו למאסר עולם, בעוד הוא טוען, שהעונש לא מגיע לו, ועל רצח למען כבוד המשפחה, העונש מוערך על-ידם כשנה עד שנתיים.

דוגמא זו היא חלק מדוגמאות רבות, המצביעות על ההבדל הבולט בינינו לבין הבדווים, בכל מה שקשור בתפיסת חיים ודרך חיים, לכן הרגשתם כמקופחים בתחומים מסויימים בערד נכונה בהחלט, אך הסיבות נעוצות בהם בלבד.

לראות בדווי זה לא דבר נפוץ בערד. אנו פוגשים אותם במקומות שונים, אם זה במרכז בערד, או בעבודה, כך שזו תופעה רגילה, והבדווים הם חלק מהנוף.

הם מרבים לבקר בערד, בשל קירבתם למקום, והעיר ערד משמשת כמרכז עבורם. להלן אסקור את השתלבותם של הבדווים בשירותים השונים, בתעסוקה ובמגעם עם העיר והתושבים.

פרק א : השתלבותם של הבדווים במוסדות

ושירותי ציבור

באופן כללי פעילותם והזדקקותם של הבדווים לשירותים המשרדיים בעיר היא אפסית מלבד בשירותי הדואר, ששם ישנה פעילות רבה ובולטת – הם מקבלים משכורות ממקומות העבודה, שבהם היו מועסקים – ים המלח, מלונות ועוד, וקיצבאות מהביטוח הלאומי. לחלקים יש תיבות דואר, וחלק אחר מהם מגיע לצורך עסקיו הפרטיים – נהגי משאיות, חברות להובלה וכו', על מנת לשלוח ולקבל דברי דואר, ולהשתמש בשירותי בנק הדואר. הבדווים, שמגיעים לדואר בתדירות די גבוהה, הם תושבי ערד, ושאריתם הגרים באכסיפה והלאה מעדיפים לצאת לכיוון באר-שבע, ששם הם גם עורכים את קניותיהם העיקריות. כשהבדווים מגיעים לערד לעיסוק כלשהו, הם משתמשים גם בדואר באותה הזדמנות. לעומת זאת, בשירותים כגון המתנ"ס, השתתפותם בהצגות ובחוגים אינה מורגשת כלל, למרות שבדודים מהם נרשמים לחוגים, אבל לרוב לאחר תקופה קצרה הם נושרים. הם משתתפים בקבוצות גדולות בהרצאות פוליטיות, למשל : לפני הבחירות הם הגיעו לאסיפות, על מנת לשמוע דעות ואולי להשתכנע, ולחוות דעה. הם באים בקבוצות, כדי לראות טלוויזיה, שמפעיל המתנ"ס. כמו כן, מכיל המתנ"ס בתוכו את המשרד לבוחני נהיגה ומכון לקראטה, שמהווה גוף נפרד בפני עצמו, שמושך בדווים צעירים רבים למתנ"ס, שבזמן פעילותם בתחומים אלו, יוצרים קשרים נוספים – שיחות, חברויות, קשרי ידידות. השתתפותם הבולטת הייתה בקורס להנהלת חשבונות, שבו הם היוו חלק בלתי מבוטל, וזאת כנראה מתוך רצון לרכוש מקצוע בעל אופי של "צווארון לבן". הועלתה בעבר הצעה, שיש להקים שלוחה בדווית של המתנ"ס, אבל ההצעה נפלה, עקב סיבות שונות. המתנ"ס פתח לפני כשנתיים חוג ללימוד עברית לבדווים בלבד, אבל לאחר מספר חודשים פסקו הלימודים. חוג זה נפתח בשיתוף מרכז בובר להשכלת העם, שבאוניברסיטה העברית בירושלים. חוג נוסף לערבית לבדווים אנאלפבתיים, שפתיחתו תוכננה באותה עת, לא זכה להתעניינות, נוכח העדפתם של הבדווים ללמוד דווקא עברית. אם נעמיד את שיעור השתתפותם בפעילויות במתנ"ס מול שיעור השתתפותם של שאר תושבי ערד, הרי שנמצא, שהופעותיהם במתנ"ס אינן משמעותיות, למרות שלא חל עליהם איסור כלשהו, ואין חוק האומר, שהכניסה לבדווי אסורה. דוגמא אחרת לפעילותם האפסית של הבדווים היא בספריה.

הבדווים משלמים כל חודש את אותו הסכום, שמשלם כל תושב יהודי אחר לקופת חולים בערד או באכסיפה, ומקבלים את אותו הטיפול, ללא הבדל, בדיוק כמו היהודים. לדעתי, התפתחותם של הבדווים בנושא הרפואה נבעה כתוצאה מקירבתם של הבדווים לערד. קירבה זו הקנתה להם את המודעות למצבם. הליכתם למרפאה, ולו לא לבעיות חמורות, מראה לנו, שהם יצאו מהאדישות, שאפיינה אותם בשנים קודמות, ומדעות קדומות, שהזכרתי קודם לכן.

שירותי צרכנות

פעילותם של הבדווים בערד אינה בולטת במיוחד, מסיבה אחת, שהבדווים קונים מצרכים מסוימים בכמויות גדולות בסיטונאות בבאר-שבע, לכן החנויות בערד משמשות להם רק לצורכי היום יום. בסופר-מרקט למשל: הבודדים שקונים, קונים בעיקר קפה, סוכר ותה, ובנוסף לכך גם עופות השמן – השפעת הסביבה. לחנות משרדית הם מגיעים לעיתים רחוקות במשך השנה, אבל בתחילתה הם עורכים קניות לאוניברסיטה, לבית-הספר – מחברות, ספרים, מכשירי כתיבה ועוד. חלקם שואל רק על מחירים בלבד. הם אף מהמרים בתחנות הספורטו, וקונים מפעל הפיס, אבל את שיעורם בקרב הקונים, אי אפשר לדעת.

מספר הבדווים שמגיעים לחנות שעונים ואופטיקה היא בינונית. הם מגיעים לחנות זו עפ"י רוב לתקן שעונים, ולקנות משקפי שמש. בחנות מכולת הם נכנסים כחמישים פעם בחודש, לעומת תושבי ערד, שבאים כ- 200,000 פעם בחודש. צורכיהם העיקריים הם: לחם, שמנת וסבון. נוכחותם של הבדווים בבתי-קפה בערד בולטת, מפני שאת רוב זמנם החופשי הם מבליים בבתי-קפה. הבדווים יושבים בבתי-קפה בעיקר בבוקר, כשיש להם הפסקה בעבודה, או כשהם עושים סידורים (בנק, דואר). השירות, שמוגש להם בבתי-הקפה, זהה לשירות שמקבל כל אדם אחר מסיבה פשוטה – הם מתנהגים יפה ובהתאם, ומשלמים את אותו הכסף, שמשלם אזרח אחר, ובסופו של דבר כל בית-קפה מעוניין בקליינטים נוספים.

ישנו מקרה חריג אחר. בעל בית-קפה מסוים בעיר מתנהג אליהם בצורה עוינת. יחסו אליהם גרוע, מגיש להם בפנים חמוצות, מפני שלדבריו הם מבריחים לו את הקליינטים, שמעוניינים לשבת אצלו, לכן הוא אינו מעוניין בנוכחותם במקום. ישנו בית-קפה בעיר, שמהווה מפגש לבדווים, בעל הבית יהודי ומפנק אותם. הוא שם להם מוסיקה לפי בקשתם, צוחק איתם, נותן להם הרגשה נוחה וחופשית, והאווירה הכללית היא אוירה ביתית. הבדווים אוכלים רק ארוחות קלות בבתי-הקפה ובמסעדות, מפני שאת הארוחה העיקרית-הבשר הם אוכלים עם משפחותיהם במשותף. למסעדות מגיעים בד"כ קבוצות של בדווים עם האדם, שמעסיק אותם בעבודתם, והוא משלם את ארוחתם. באופן כללי, השירות שניתן לבדווים הוא שירות טוב בדיוק כמו לכל אזרח ישראלי.

הבדווים נוהגים לשבת במסעדות זולות ורגילות, מסעדות אלו צריכות להיות מסעדות מזרחיות מבחינתם, מפני שהאוכל המוגש במסעדות מזרחיות תואם פחות או יותר את טעמם, ואת האוכל המוגש במסעדות המגישות מאכלים ארופאיים, הם בכלל לא מכירים. לדעתי, אחד המרכיבים החשובים בינינו לבין הבדווים, הוא היחס שלנו כלפיהם, מפני שאם אנו מעליבים אותם, ואפילו בלי כוונה, הם נפגעים קשה, וכמו באותו בית-קפה, שבעלה עוין אותם, אינם מתקרבים אליה כלל.

אם בעלי החנויות ובעלי בתי-הקפה ימשיכו להגיש להם את השירות הטוב, וכאן מדובר בייחוד בבתי-קפה, אזי ינהרו יותר ויותר בדווים לכיוון המרכז, ששם נמצאים רוב בתי-הקפה, ויצרו קשרים חדשים ויהדקו את הקיימים עם תושבי ערד.

אני מאמין, שעם גדילת שכירות הזירות ע"י הבדווים, ועם פתיחת השוק החדש, יתחילו הבדווים לקנות את רוב צרכיהם בערד, ונהירתם לחנויות תגדל עשרת מונים.

פרק ב : השתלבותם של הבדווים במישור

המקצועי

לשכת העבודה

בלשכת העבודה מתייחסים אל הבדווים כאל כל תושב אחר בערד, מפני שיש להם תעודת-זהות המראה על היותם ישראלים. לפי החוק הם שווי זכויות כמו כל אדם אחר המדינה, וכמובן שיש להם גם אותן החובות. רוב הבדווים שמגיעים ללשכה הם בגילאי 15-21, מפני שאינם לומדים לימודים סדירים, אלא הולכים לעבוד על מנת לעמור בפרנסת המשפחה. חלקם המועט הולך ללמוד בעמל, או באוניברסיטה, על מנת להשיג מקצוע מכובד. אלה המגיעים ללשכה נתקלים בקשיים במציאת עבודה, מפני שהם לא מקצועיים, ולא כל עבודה שניתנת להם מוצאת חן בעיניהם, בנייה למשל.

רובם עובדים בעבודות כגון: מלונאות, שירותים, הרבה בתעשיית טקסטיל ונהיגה. בעיה אחרת שניצבת בפני בעלי המקצוע שבניהם היא, שהם גרים מחוץ לערד, במאהליהם המרוחקים.

הבדווים מגיעים ללשכה בתדירות גבוהה, משום שהם תמיד מחפשים את העבודה הטובה, וכשהם מקבלים את העבודה, אינם מתמידים בה משתי סיבות:

- א. הפיתוי בקבלת עבודה מכניסה יותר
  - ב. העיסוק הפרטי שלהם בבית, כגון: מרעה, אדמה.
- בשנים האחרונות החלו הבדווים לחקות את היהודים בחיפוש אחר העבודות הנקיות, החלו לברור את העבודות, ועל מנת לקבל עבודות אלו, הם הולכים ללמוד. בין הבדווים יש גם קבלנים, אשר יחסית לקבלנים היהודיים, הם מרוויחים די יפה (עצמאיים קטנים). הם בונים וילות או תוספות לילות, ובנוסף גם קבלני-ניקיון. למעשה הם היהודים, שמצבם הפננסי יציב וטוב. הקבלנים מחזיקים כפועלים את בני משפחותיהם וערבים מהשטחים, והקשר ללשכה הוא רק על מנת לרשום את עובדיו.

הבדווים שמועסקים בערד אינם מרגישים מקופחים ברוב המקרים. הבדווים משתלבים יפה מבחינה מקצועית וחברתית, ודוגמאות לכך לא חסרות, למשל במועצה – מועסקים כ-30-35 בדווים (כ-10% מכלל העובדים). רובם הגדול עובד בגינון, כאשר חלקם הוציא דירוג מקצועי: סוג א' סוג ב' ואפילו סוג ג' בגנות, אשר מסייעים להם בהשתלבותם בעבודה זו. בדווים נוספים השתלבו בשנים האחרונות בחלקת התברואה והאחזקה.

במפעל _____ ערד אין נגדם תלונות, אין מריבות עם שאר הפועלים, וזה כמובן לזכותו של המפעל, שבעזרת יחסים טובים בין הפועלים מפיק את מקסימום התועלת מהם.

הם תורמים במידה שווה למאמץ הכללי. מפעל הפקקים בערד אינו דורש מקצועיות בעבודה, ולכן בעזרת מיומנותם, הם משתלבים יפה בעבודה.

במלון נוף ערד ישנה שביעות רצון כללית מהבדווים בכל מה שקשור לעבודתם במלון. הם למדו את העבודה במרוצת הזמן, חלקם בעזרת ניסיון קודם וידע מינימלי. במלון ערד עובדים כ- 50% בדווים. העבודה לא דורשת מקצועיות כזו, שמחייבים את הפועל לבוא עם תעודת לימוד, או עם ניסיון עבודה, אבל נדרשת מהפועלים תודעת חיסכון בחדרנות – צריך לדעת לנקות ולסדר את החדר, על מנת שהאורח שבא להתאכסן במלון ירגיש בנוח. בעבודת המלצרות יש צורך במקצועיות מסויימת, הגשת האוכל, לבוש ואיסוף כלי האוכל וגישה לקהל האורחים.

מבחינת ההשתלבות החברתית, הבדווים עשו צעד חשוב בשנים האחרונות. המועצה מארגנת מדי שנה טיולים לכל עובדי המועצה, ובשנים האחרונות החלו להשתתף בו גם הבדווים, כך למשל הם יצאו לסיני ולאחר מכן לגולן, ויש לציין שהתנהגותם הייתה מופתית – הם שמעו לכל ההוראות שניתנו לכל המטיילים והסתדרו יפה.

גם בתחום העבודה התנהגותם טובה – הם סובלניים, לא מרדנים ועושים מה שנדרש מהם. במפעל המגבות היחסים בין הפועלים הבדווים והיהודים טובים, וזאת כתוצאה מהנוהל המיוחד במפעל. המנהל הכללי אמר למנהלי המחלקות שייתייחסו אל הפועלים הבדווים התייחסות שווה כלפועלים היהודיים. במפעל לא מחזר השם בדווי או ערבי, כל אחד קורא לשני בשמו, או לכל היותר הם נקראים עובדי יתיר.

המפעל מכנס אסיפות ומארגן אירועים שונים, וכל הבדווים נוטלים חלק מהאסיפות ואירועים אלו. היחסים הטובים שישנם מתבטאים בשיחות ובדיחות תוך כדי עבודה במפעל, והתייעצות אחד עם השני.

יחסם הטוב של הבדווים למנהלם התבטא בכך, שמנהלם שכב בבית-חולים תקופה מסוימת, ובמשך תקופה זו הם ביקרוהו יום יום, כשלפעמים הם ויתרו על ימי עבודה. בשנים האחרונות, ביחמתו של מנהל המפעל, פוזרו הבדווים במחלקות שונות בין היהודים, וזאת על מנת להפיג את המתח ולתת אווירה חופשית.

שיטת עבודה זו גרמה לכך שהיחסים בין הפועלים למנהלם יהיו גלויים – הם מבקשים כסף כשחסר להם, והוא אומר להם להתקלח במפעל לאחר יום עבודה, מפני שיש להם ריח לוואי.

הבדווים משתתפים בכל האספות, שעורך המפעל, ומביעים את דעתם בחופשיות על כל נושא שמועלה.

מפעל שפע פרוטאין מקיים כשניים עד שלושה טיולים בשנה (אחת ההטבות של המפעל), והשתתפותם של הבדווים בטיולים אלו הינה מלאה, הם מרגישים בנוח בין היהודים, התנהגותם הכללית בטיולים למופת, כך שאין טענות נגדם, והשתלבותם בעבודה עם היהודים נותנת אותותיה גם בתחום החברתי.

הבדווים חופשיים בעבודה עם הפועלים היהודיים, ובכך משיג המפעל אחת ממטרותיו.

המפעל מכנס את עובדיו לעיתים קרובות בבוקר או אחר הצהרים לאחר המשמרת, כל הבדווים משתתפים באסיפות אלו, ומגלים עניין בהם.

במלון נוף ערד התנהגותם טובה מאוד, מפני שהם תחת השגחתם של המנהלים. סיבה אחרת להתנהגות הטובה היא, שאת הדברים השליליים הם שומרים בלבם, וכלפי חוץ הם נראים חייכנים ומסכימים עם הכל, אולי מפני שהם מפחדים להביע את דעתם האישית, שתגרום לסכסוכים (לדעתם), כתוצאה מכך הם יפוטרו, ולא יהיה מי שיביא אוכל הביתה. היחסים בין העובדים הבדווים ליהודים חופשיים וטובים (לפחות כך הם נראים על פני השטח). שיתוף הפעולה בין הבדווים ליהודים מלא, למשל בעבודת המלצרות שבה עובדים גם בדווים וגם יהודים, בהפסקות נערכות שיחות משותפות על נושאים שונים. במלון ערד היחסים בין הבדווים ליהודים טובים, או יותר נכון יהיה לומר, שאין הבחנה בין הבדווי ליהודי. ישנו שיתוף פעולה מלא בין הבדווים ליהודים בעבודה ומחוצה לה, אולי מפני שהבדווים לא נמצאים במיעוט במלון.

בהפסקות מוצאים יותר בדווי עם יהודי מאשר בדווי עם יהודי, או יהודי עם יהודי, דבר אשר מראה על התייעצויות חבריות בתחומים אחרים בחיים, מחוץ לתחומי העבודה. בכל ענף בעבודה עובדים בדווים ויהודים יחד, כך שהיחסים מתהזקים והופכים לקרובים יותר.

הבדווים אינם מקופחים גם בכל מה שקשור לנושא המשכורות והתנאים. משכורתיהם ותנאיהם זהים לאלה של הפועלים היהודיים. למשל במועצה חלק מהבדווים הותיקים, שהיה מעוניין להתקדם בעבודתו יצא להשתלמויות. אם הם צריכים לקבל דרגה – מקבלים, וזה כמובן מתבטא בהעלאה בשכר.

הבדווים מקבלים גם שי לחג כמו כל עובד מועצה אחר, אבל במקום שעון קיר למשל, שמקבלים העובדים, הם מקבלים מתנה אחרת באותו המחיר, מפני שאין לבדווים צורך בשעון קיר.

במפעל המגבות מקבלים הבדווים את אותו השכר, שמקבלים שאר הפועלים, את אותם הפרמיות והמענקים, הנהוגים במפעל ללא אפליה.

גם במפעל הפקקים המשכורות שוות, הבעלים במפעל נוהגים לתת מענקים ופרמיות לפועלים על עבודה רצופה, ללא חיסורים בחודש, או בתקופה מסוימת.

מענקים אלו ניתנים באופן שווה לשכירים הבדווים והיהודים. המשכורות שניתנות במפעל הן בהתאם לוותק של אותו פועל, ובמידה והפועל המסוים מגלה רצינות ואכפתיות, מעלים את משכורתו.

ישנו בדווי אחד כזה, שעובד כבר חמש שנים, ומשכורתו עולה על _____ המשכורות של הפועלים היהודים. המנהלים מרוצים ממנו מאוד, הוא חביב על כל הפועלים ומפגין מיומנות גבוהה. אכפתיות שלו, יחסית לשאר הפועלים הבדווים, מתבטאת בכך, שאם המקרה הוא לא יכול להגיע לעבודה, הוא יתאמץ לחפש טלפון על מנת להודיע שאינו יכול להגיע, לעומת שאר הבדווים, שאינם מודעים להפסד שנגרם למפעל עקב העדרות, ללא הודעה.

המשכורות במפעל שפע פרוטאין זהות, וגודלן כמובן מתבטא בשנות הוותק ובדרגת המקצועיות. המפעל נותן קביעות גם לבדווים לאחר שנת עבודה – קביעות זו באה לידי ביטוי בהעלאה בשכר ובשיפור התנאים.

גם במלונות ערד ומרגוע, המשכורות שניתנות לבדווים זהות למשכורות שניתנות ליהודים, וכמו בכל בתי המלון השונים, שכר העבודה תלוי בעבודתו במלון (שכר גבוה – מלצר, שכר נמוך – מדיח כלים), ובשנות הוותק בעבודה.

במלון נוף ערד, ישנו ניצול בולט של הבדווים, והדוגמא הבולטת היא, שמשכורתם של השכירים הבדווים נמוכה מזו של הפועלים היהודים, שעושים את אותה העבודה. כך למשל היהודי לא יהיה מוכן לעבוד בהזחת כלים, כי לשלם כך יש את הבדווי. המשכורות בענף המלונאות נמוכות ביותר, ללא מקצועיים, לכן רק מיעוט מהיהודים יעבדו בעבודות אלו.

דוגמא אחרת להעדפת היהודי על פני הבדווי, וזאת כאשר יבוא בדווי/יהודי להתקבל לעבודה, כאשר לבדווי יש את יתרון הידע והניסיון בעבודה, אבל בסופו של דבר יתקבל היהודי. אבל, כמו שאמרתי, זה קורה לעיתים רחוקות, מפני שהיהודים לא מעוניינים לעבוד בעבודות אלו. המלון גם מיטיב עם הבדווים. במלון עובדת משפחה בדווית אחת, או לכל היותר שתיים. אם יבוא אדם מסוים להתקבל לעבודה עם ידע מינימלי ומנגד יבוא בדווי מאותה משפחה, שעובדת במלון, עם אותו ידע, המלון יקבל את הבדווי, כדי שהמשפחה לא תרגיש מקופחת, ויתנהגו אליו בסימפטיות.

התפתחותם המהירה של הבדווים בכיוון המקצועי מתבטאת בכך, שחלקם הגיע עד לדרג המנהלי _____ עבודות חשובות במקום עבודתם.

אחת הדוגמאות לכך במועצה, שם ישנו בדווי אחד, וזה מקרה יוצא דופן, אשר עובד במועצה בתפקיד קניין, הוא נוסע למקומות שונים, על מנת לקנות ציוד משרדי, כלים ומכשירים שונים.

במפעל המגבות ישנו בדווי אחד, שהוא מנהל מחלקה של עשרים איש.

במפעל שפע פרוטאין עובדים שניים מהפועלים הבדווים כמפעילים. עם הזמן והניסיון קיבלו שני הבדווים הללו את עבודת ההפעלה, כאשר אחד מהשניים משמש כמנהל מחלקה עם ותק של עשר שנים, וממלא מקום הממונה עליו בהעדרו.

במלון ערד ישנו בדווי אחד, שעובד כפקיד הקבלה של המלון. הפקיד נדרש לפעמים ע"י מנהל המלון לבצע עבודות מנהליות, וכשמנהל המלון לא נמצא, הוא זה שמחליף.

במקומות עבודה בודדים נמצאים הבדווים במיעוט מבחינה מספרית משאר הפועלים, מסיבה זו הם מסתגרים בתוך עצמם, ומרגישים חוסר ביטחון.

הסתגרות זו של הבדווים גורמת לעכירות האווירה הכללית ולהרגשת האי נוחות, כשבחלק מהמקרים היחסים ביניהם לבין היהודים מעורערים – מריבות קולניות, ולעיתים רחוקות – אלימות.

המועצה למשל, מארגנת מסיבות, באירועים שונים ואסיפות, מכיוון שהאסיפות נערכות בערב, כך חלקם המועט מגיע, מפני שהם לא יכולים לבוא עם נשותיהם – חיים סגורים.

הם לא מנסים להתחבר עם היהודים, לא מפני שהם לא מעוניינים, אלא מפני שזהו אורח חייהם – הם חיים בינם לבין עצמם, מתייעצים ומשוחחים ביניהם. לעיתים רחוקות הם מזמינים את חבריהם לעבודה לחפלה לכבוד מאורע כלשהו.

במגבות ערד עובדים שלושה בדווים בתוך מחלקה של עשרים איש. מיעוטם המספרי גורם להם לעבוד במלוא המרץ מחוסר ביטחון להיות חופשיים. חוסר הביטחון מתבטא בכך, שבאחת האספות שאל מנהל המפעל, אם משהו זקוק לכסף (מפרעה), אבל תשובתם של כל הפועלים הייתה שלילית, כלומר: אין בעיות כספיות, אז אחד הפועלים התערב ושאל את הבדווי, מדוע הוא מתבייש לספר, שיש לו בעיות כספיות, זאת לאחר שהבדווי ספר ליהודי על בעיותיו הכספיות בתוך המחלקה.

במפעל הפקקים היחסיים השוררים בין הבדווים ליהודים מפוקפקים. עם חלק מהעובדים יחסים מעורערים אלו מתבטאים במריבות קולניות ביניהם, כך שבדרך כלל השקט ששורר, הוא לפני הסערה. עד לשנה האחרונה היו הבדווים מסוגרים עם עצמם, למשל בחדר – האוכל הם יושבים יחד בקבוצה במרחק משאר הפועלים.

מנהל המפעל לא ראה זאת בעין יפה וביקשם להשתלב בין שאר הפועלים, על מנת ליצור תקשורת הדדית.

מקומות העבודה מארגנים טיולים לעובדים ולבני הזוג, אבל הבדווי אף פעם לא לוקח את אשתו, מפני שלדעתו טיול מעין זה לא מתאים לאשה. בחדר האוכל במפעל "שפע פרוטאין" יושבים הבדווים במרוכז ומדברים ביניהם ערבית, כך שבשיחה זו לא משתתפים הפועלים היהודים, ולפעמים הם עושים זאת תוך כדי עבודה.

בין הפועלים הבדווים לפועלים היהודים אין מריבות תמידיות, אבל מריבות קולניות ולעיתים רחוקות אלימות קיימות, כמו בכל מקום עבודה אחר.

במלון נוף ערד הבדווים מפחדים להביע את דעתם האישית מסיבות ששמורות עימם, ולכן הם מקבלים כל דבר שאומרים להם בחיוב והסכמה.

במלון ערד שוררים יחסים טובים בין הבדווים ליהודים, והם עובדים יחד במשך כל היום. במלון מרגוע עובדים כחמישה בדווים במלצרות, ויש לציין שהם המלצרים היחידים במלון. מכיוון שהבדווים עובדים רק במלצרות, אין קירבה ביניהם, לא משוחחים על שאר תחומי החיים, והיחסים שיש ביניהם הם רק יחסי עבודה.

סיבה אחרת, שהם מנותקים מהיהודים, היא בעצם היותם עובדים מאותה משפחה, ולכן הם לא משתפים את היהודים בבעיותיהם המשפחתיות שהן כידוע אסורות להזלפה. לבדווים אין מוסר עבודה, הם מאחרים ומחסירים לעיתים קרובות. בנוסף לכך הם מתבטלים בעבודה כשאינן מפקחים עליהם.

הרגל חייהם של הבדווים עומדים בעורקיהם, והם גורמים בכך לניגוד מסוים בינם לבין היהודים.

במגבות ערד נאמר על הבדווים, שהם בטלנים ולא עובדים, אם לא עומדים להם על הראש, אבל בכך הם לא שונים בהרבה מן היהודים, לכן מתייחסים לתופעה זו כתופעה רגילה.

הבדווים אינם מגיעים לעבודה ברציפות, במשך תקופה מסוימת, ובנוסף לכך כאשר הם מחסירים, הם אינם טורחים להודיע על כך.

המפעל מעסיק בדווים בלית ברירה, המנהלים מעדיפים פועלים יהודים על פועלים הבדווים, מכיוון שמניסיונם המר נמצאו הבדווים כחסרי אחריות.

במפעל "שפע פרוטאין" מודעים לעובדה, שכאשר נוצר מצב, שבו אחד הפועלים או המנהלים צריך לדבר עם בדווי מסוים בארבע עיניים, או לדבר אתם על נושא כלשהו, הם מדברים יפה ובנימוס, אבל _____ השיח איתי נשאר עניינתם כשהייתה, על לחשוב עליו מחשבות, שסותרות את שיחתם אתו.

במלון נוף ערד ובמלון מרגוע עובדות משפחות שלמות של בדווים, כך שאת הדברים השליליים על המלון ועובדים הם שומרים בלבם. מוסר העבודה של הבדווים לא יציב, הם מרבים להעדר ולאחר, ואם מנהל המחלקה, שבה הם עובדים, יוצא לזמן מה, הם מפסיקים לעבוד, כשהמנהל חוזר הם מחפשים תירוצים.

מקומות העבודה בערד פתוחים לקבל עובדים בדווים.

מפעל מגבות ערד מוכן לקבל עובדים בדווים לעבודה, אבל בתנאי שגילם יהיה מעל 18, מפני שהעבודה כרוכה במשמרות, וזהו הגיל המינימלי.

מפעל הפקקים מעדיף להעסיק יהודים, אבל מכיוון שהיהודים לא מוכנים לעבוד בעבודות שחורות, הם נאלצים לקלוט בדווים, על מנת לקיים את המפעל.

המפעל פתוח לקלוט פועלים בדווים או יהודים, אבל גם פועלים בדווים קשה היום למצוא, מפני שכמעט כולם הפכו לעצמאיים.

מפעל "שפע פרוטאין" פתוח לקליטת פועלים במקרה ויש עבודה, אבל קורים מקרים שאין יותר עבודה והמפעל לא זקוק לפועלים, לכן מפטרים את הפועל או הפועלים הבדווים המיותרים. אבל, כשהמפעל מקבל שוב עבודה מחזירים את הפועלים המפוטרים, וישנו בדווי אחד, שזו הפעם השלישית שהוא מועסק ומפוטרי. אם יבואו בדווי ויהודי למפעל על מנת לקבל עבודה, כשלבדווי יתרון הניסיון במקום עבודה אחר ורקע בעבודה, הבדווי הוא זה שלבסוף יתקבל, לאחר שישקלו זאת בכובד ראש. אבל אם יבואו שניהם עם אותם נתונים, המפעל יעדיף את היהודי על פני הבדווי. לבדווי אין קשיי קליטה, מפני שהעבודה לא דורשת מקצועיות, ולכן לא מקשים עליהם בקבלת העבודה, ואת המינימום שנדרש אומדים תוך כדי עבודה.

המלונות פתוחים לקלוט עובדים (בדווים ויהודים) רק בעונת הקיץ, מפני שרק בעונה זו יש עבודה – טיולים מהארץ ומחו"ל ועוד.

דעה אישית

דעתי על השתלבותם של הבדווים מבחינה מקצועית וחברתי בין היהודים חיובית, מפני שההוכחות הטובות ביותר הן העובדות בשטח. השכירים הבדווים אינם מפגרים מבחינת הניסיון המעשי בעבודה המשכירים היהודים. הבדווים תורמים למאמץ הכללי במקום עבודתם כשאר הפועלים, מפני שאם לא היו מפטרים אותם. השתלבותם המקצועית מתבטאת בכך, שחלק מהם עובד בעבודות מינהליות במקום עבודתו, וחלק גדול מהם עובד כקבלנים. ההשתלבות המקצועית נותנת אותותיה גם בתחום החברתי. שיתוף הפעולה וההבנה ההדדית בעבודה בין הפועלים הבדווים ליהודים מזרזת לשיחה על נושאים משותפים יומיומיים, ובשלב מאוחר יותר לביקורי בית הדדיים. הבדווים משתתפים בחלק מן האסיפות ובטיולים ומגלים עניין רב, לכן אין כל סיבה שהם יהיו חלק נפרד או שולי מהמסגרת, שבה הם חיים. הקבלנים הבדווים רוכשים להם חברים ברמה "גבוהה ביותר", מפני שמעמדם מאפשר להם זאת. קבלנים יהודים נכנסים איתם לשותפויות בעסקים, כך שהפגישות הדחופות ביניהם בענייני עבודה יוצרות מאליהן קשרים חברתיים – משוחחים ומתייעצים אחד עם השני. דעתי על היחסים המלונות היא חיובית, מפני שהבדווים לא שונים כלל מהיהודים. העבודה במלון מחייבת את כל הפועלים לבוא בהופעה מסודרת ונקייה, כך שמבחינה חיצונית אין הבדל בינינו לביניהם. הבדווים שעובדים במלון גם לנים בו, כלומר: חייהם לאחר יום העבודה זהים פחות או יותר לחיי היום יום של השכיר היהודי. אין סיבה שהבדווים יהיו מנוצלים וחסרי זכויות, מפני שהם עובדים כמו כל פועל אחר במלון, והבדל הלאום והדת אינו צריך להיות מורגש ומודגש. הבדווים מקבלים את משכורתם בזכות ולא בחסד, הם עובדים במאמץ, שהם מסוגלים לו, ובהתאם למנטליותם. נכון, שהם מתבטלים, כאשר לא עומדים להם על הראש או מסיבות אחרות, אבל בכך הם לא שונים בהרבה מהיהודים, לכן אין כל סיבה, שמשכורתיהם יהיו פחותות מאלה של היהודים. בנושא זה אין לי הרבה מה להוסיף, מפני שהבדווים לא מקופחים מבחינה זו, להפך באים לקראתם בהרבה נסיבות. גם הבדווים, שהגיעו לדרגה מנהלית במקום עבודתם, עשו זאת בזכות ולא בחסד. פשוט אין אף אחד, שיעשה להם חסד כזה, כמו שקורה לעיתים אצל היהודים. התנהגות שכלית מהירה – הליכה ללימודים, התמדה ורצון עז עזרו להם להתקדם בחייהם. מרכיבים עיקריים אלו ועוד כמה נוספים אפשרו לבדווים לתפוס עמדות מפתח במקום עבודתם – מנהל מחלקה, ממלא מקום, מנהל וכו'. מיעוטם המספרי, חברתם הסגורה והתנהגותם לפי חוקי האיסלאם והקוראן אינה מאפשרת להם לחיות חיים פתוחים בחברה היהודית.

למרות המאמצים שהם עושים בשיחתם עם היהודים על מנת ליצור את הרושם הטוב, הם נכנעים לתדמיתם הישנה _____ לחברי בטחון. בכך אני רואה, שהם מחקים את החברה היהודית רק מבחינה חיצונית. הסתגרותם זו של הבדווים גורמת לעיתים לאווירה קודרת בין הבדווים ליהודים, ולא פעם נשמעים קולות בטונים גבוהים. רוב מקומות העבודה בערד מכריזים, שהם פתוחים לקלוט פועלים בדווים לעבודתם, בליט ברירה, מפני שהם היו מעדיפים פועלים יהודים. כפי שהתרשמתי בביקורי במקומות עבודה שונים, שבהם עובדים הבדווים, המנהלים מרוצים מעבודתם של הבדווים מאשר של היהודים. המנהל לא אמר זאת במפורש, כדי לא לגרום לסכסוכים, אבל אפשר להסיק זאת מתוך דבריו והבעת פניו. אף מנהל יהודי לא יוכל לומר לי, שלאחר מספר שנים, שהוא מעסיק שכיר בדווי, הוא מוכן לפטרו על מנת לקבל פועל יהודי חדש באותה דרגת עבודה. מקום העבודה מעוניין לקלוט את הפועל היהודי על פני הבדווי, מפני ששני הצדדים יבינו אחד את השני טוב יותר. סיבה אחרת היא שלבדווים אין מוסר עבודה – מאחרים, מחסירים ומתבטלים. לדעתי, בעוד מספר שנים, כשיצאו כל הבדווים מאוהליהם לעיר, אם בכלל, גם תופעה זו תעלם, כשם שנעלמו כמה ממנהיגיהם, מוצאים היהודים מנהג פסול נוסף לדעתם, אבל שזכרתי יובנו נכון – תפיסת עולמם של הבדווים שונה מזו שלנו וזאת בשל מסורתם ואורח חייהם השונים לשלנו.

פרק ג' : הדיור כמרכיב חשוב בהשתלבותם של הבדווים בערד

בשנים האחרונות שינו הבדווים את הרגלי דיורם במידה ניכרת.

עד לפני מספר שנים, מקום לינתם היה באוהלים, אך עם הזמן, עם יציאתם לעיר ועבודתם בה, החלו לשכור דירות בערד, אם מפני שרצו לשפר את חייהם ולחקות את התושבים המקומיים, או מפני שסיימו את עבודתם מאוחר, כך שלא היה טעם לחזור לביתם למספר שעות, ולחזור למחרת מוקדם בבוקר.

נימוק נוסף לשכירת הדירות ע"י הבדווים היא בריחה ממשפחותיהם. תופעה זו לא ידועה די – צריכה, אבל נכונה. הבדווים נמצאים רוב זמנם בעיר, ומושפעים מהחיים המודרניים והתוססים בה, לכן כשהם מגיעים למשפחותיהם, הם חשים בהבדל הגדול ומעוניינים לחזור ולשהות בעיר.

דוב הבדווים השוכרים דירות, הם הבדווים הצעירים, אבל למרות הכל רובם הגדול נשאר בבית, כדי לשמור על אחדות השבט, ונשמעים לדרישות האב.

הקבלנים הבדווים ובעלי העסקים מביניהם, הם אלו ששוכרים את הדירות לעצמם ולפועלים שלהם. בדרך כלל לא יוצא בדווי בודד שישכור דירה, הם פונים בקבוצות של 3-4 למשרדי תיווך.

הניסיון בהשכרת הדירות לבדווים בשנים האחרונות לא עלה יפה, הם מבקשים לשכור דירות עם טלפון, טלוויזיה, מקרר וכו', על מנת לחיות ברמת חיים גבוהה יותר, אבל מצד שני, הם הורסים את הדירה, מחבלים ברכוש יקר ערך, כך שבמשרדי התיווך הפסיקו כמעט כליל להשכיר להם דירות.

הבדווים לוקים בחוסר תודעת ניקיון לחלוטין. אפילו הבדווים החיים בערד מושפעים מהתפתחות זו.

עבירותיהם של הבדווים בערד יחסית לתושבי ערד הם 1 ל-15. ישנן גם שותפויות בעבירות בין בדווים ליהודים, למשל בסמים, שזה בולט במיוחד – סוחרי הסמים בערד משתמשים בבדווים כאנשי קשר בניהם לבין הקונים מהם, ובתמורה לכך מקבלים הבדווים כמות מסוימת של סם.

הבדווים, שמובאים לחקירה, נחקרים כמו כל חשוד אחר, ללא אפליה זו או אחרת, אלא בהתאם לעבירה שבה הם חשודים.

לעיתים קרובות מחזיקים אותם במעצר ומעמיקים בחקירה איתם, מפני שיידוע למשטרה שהם שקרנים, ורק לאחר שהם עוברים שטיפת מוח, הם מתחילים להתבלבל, ובלית ברירה להודות באמת, או להכחיש בוודאות.

את האישה הבדווית חוקרים בשיטה מסוימת – יותר בעדינות, לא פוגעים בכבודה, על מנת להפיק את המקסימום בחקירה. את האישה הבדווית חוקרים ביחידות ללא בעלה או קרוב משפחה אחר, אשר עלול להפריע לחקירה.

דעה אישית

אין ספק, שהתפתחותה של העיר ערד השפיעה על הבדווים הגרים בה גם בתחום הפשיעה לעומת עבירותיהם השיגרתיים של הבדווים בשנותיה הראשונות של ערד – ביגמיה, כבוד המשפחה וכו', מואשמים היום הבדווים גם בפריצות וגניבות. קצת מפליא לשמוע, שאחוז הפשיעה של הבדווים עומד בעינו מקום ערד, מפני שבעשור האחרון נהרו מאות בדווים לערד, אחוז פשיעה זה נשאר בעינו, אולי מפני שהפשיעה בערד היא באחוזים נמוכים משאר חלקי הארץ, ולכן גם אחוז הפשיעה בקרב הבדווים לא עלה אם נתעלם מעבירותיהם השיגרתיים בתחום המשפחה, כנאמר לעיל, נמצא שנתווספו להם "עבירות מודרניות", כגון: פריצות, סמים וכו'.

הסיבה לדעתי, לעבירות נוספות אילו הם כתוצאה מכך שהבדווים החלו להכיר את כל שטחי החיים בעיר, ע"י כך את הגורמים השליליים בין היהודים.

פרק 4 : (אחוז) הפשיעה בקרב הבדווים

אחוז הפשיעה של הבדווים מקום העיר ערד ועד היום נע בין 15-20 אחוז מכלל הפשיעה. עבירותיהם העיקריות הם בתחום חיייהם, למשל בנושא הביגמיה – יש חוק במדינה האומר, שלגבר מותר שתהיה לו רק אישה אחת, והבדווים מנצלים את חוקי האיסלאם המאפשרים להם לשאת ארבע נשים. עבירה אחרת מאותו תחום היא כאשר בדווי נושא לאישה נערה בת 14-17 האישה יולדת לו ילדים, משרד הפנים מגלה זאת ומדווח על כך למשטרה, שעוצרת את הבדווי באשמת בעילת קטינה.

עבירות נוספות הן בתחום כבוד המשפחה, כאשר אב חוטף או רוצח את ביתו מפני שנישאה לבדווי משבט אחר. ישנם סכסוכים על רקע חקלאי – גניבות אחד מהשני, ולא פעם הם מסתיימים ברצח. וכמובן שהנאשמים מוענשים בהתאם לעבירה.

הבדווים נתפסו גם בעבירות גניבה ופריצה – בתל ערד, ישנו בית ספר אשר לשם הם פורצים מידי פעם וגונבים את הציוד שישנו. רחוק יותר באכסיפה ישנו בית ספר גדול יותר ומרפאה – מקומית אלו מתבצעות רוב הפריצות, מפני שהלימוד ברמה גבוהה יותר, ולכן גם הציוד יקר יותר.

גם במרפאה נרשמו כמה פריצות, ומתוכה נגנב ציוד רפואי. הבדווים פורצים גם בערד, ודוגמא בולטת לכך היא, שהיתה תקופה שהמשטרה הוטרדה מאדם, שפרץ מידי לילה לדירה אחרת, עד שלבסוף הוא נתפס בשעת מעשה ונימצא אשם. לאחר שאותו בדווי נתפס, נרגעה מכת הפריצות.

הבדווים הורשעו גם בעבירות של החזקת סמים בערד. כמו שכתבתי בהתחלה אחוז הפשיעה של הבדווים לא השתנה בכל שנותיה של העיר ערד, אבל מספר העבירות גדל. ככל שהעיר מתפתחת והופכת למודרנית יותר, כך שיטות

שמלמדים בבתי ספר הערביים באזור, שנקראים כביכול מסודרים, שכרו דירות והזניחו אותן. לקבלנים ולבעלי העסקים יהודים או בדווים לא נותנים לשכור דירות לפועלים הערביים מניסיונם המר הם השאירו כתובות בערבית על הארונות והקירות, שברי חלונות, חיבלו בטלויזיה והרסו כסאות ושולחנות. סיבה אחרת, שמסרבים כיום להשכיר להם דירות היא, שיש להם ריח לוואי. לעומת זאת, בעלי בית אחרים מוכנים להשכיר את דירותיהם לכל אחד שירצה ובלבד, שהדירה תהיה כל הזמן בשכירות, כדי להרוויח ממנה כמה שיותר. סיבה נוספת לאי רצונם של משרדי התיווך להשכיר לבדווים דירות היא, שהם עושים רעש ע"י מוסיקה בטונים גבוהים, דבר אשר מעורר את זעמם של השכנים, שבאים להתלונן במשרדי התיווך ובמשטרה.

דעה אישית

לדעתי טוב עשו הבדווים המסוימים, כאשר עזבו את מקום מגוריהם הקודם ועברו לעיר, מפני שבכך קירבתם לאוכלוסייה היהודית קירבה אותם משמעותית. הם מכירים את העיר ואנשיה טוב יותר, וחייהם זהים פחות או יותר לחיינו, הם עובדים בבוקר עם היהודים, ולאחר מכן הולכים לביתם, כמו היהודים, אבל עם כל הכבוד לבדווים, שמעוניינים להשתלב גם בחיים החברתיים בעיר, מצב זה של הריסת דירות לא יכול להימשך, אני מצדיק את בעלי הדירות, שלא מוכנים להשכיר להם דירות לאחר ההרס שעשו להם בדירה. מצד שני הבדווים מצליחים לחקות את היהודים רק מבחינה חיצונית, כך שאורח חייהם הקבוע, הרתחת קפה על מדורה ושמיעת מוסיקה בטונים גבוהים, בא לידי ביטוי בבתיים שהם שוכנים, כך שאולי אין לבדווים כוונה זדונית לגרום להרס, לדירה ולסביבתה, אבל על כך אי אפשר לעבור לסדר היום.

פרק 5 : הקשרים החברתיים בין הבדווים ליהודים

הבדויים בעיני תושבי ערד.

הקמתה של ערד גרמה לקפיצה של כ- 1000 שנה אצל הבדווים. לדעת רוב התושבים, הצליחו הבדווים להתגבר על מרבית הקשיים העיקריים, צמצמו פחות או יותר במהירות את הפער האיכותי. השתלבותם בשנים האחרונות תרמה ותורמת עד היום לפיתוחה וקידומה של העיר, לכן אין כל סיבה, שהם יהיו חלק נפרד מהחיים בערד.

דוגמא בולטת לכך, שתושבי ערד רואים את הבדווים באורח חיובי היא שבית הספר בערד קיבל ללימודים בדווי אחד במגמה עיונית, אותו בדווי סיים את ביה"ס עם תעודת בגרות (פתחו לפניו את הדלתות), ושנה לאחר מכן קיבלוהו, כמורה מחליף בביה"ס. בדווי זה התקבל היום ללימודים באוניברסיטה. ביה"ס פתוח לקבלם.

את מה שקיבל הבדווי מביה"ס, לבטח לא היה מקבל אם היה נשאר באוהל. תושבי ערד לא רק שרואים את הבדווי באורח חיובי בעיר, אלא מעריכים את התקדמותם בערד, ואת השתלבותם במקומות עבודה.

רוב התושבים מצדדים ומזדהים עם הבדווים, יכול _____ הם שכנים לא מפריעים להם ומשתלבים בחיי היום יום.

אין להם שום טענות נגדם, ולהפך הם מעוניינים שישתלבו בכל התחומים בין תושבי ערד היהודיים. הערכה זו מתבטאת ביחסי חברות בינם לבין הבדווים המקומיים.

מיעוטם של התושבים רואים את הבדווי באורח שלילי.

הם טוענים שהאבטלה בעיר, היא כתוצאה מתפיסת מקומות העבודה ע"י הבדווים, הם מעוניינים בכך, שגורלם יהיה כגורל הכושים העבריים, אשר סולקו מערד, מפני שלדעתם, אם תתחולל מהפכה בישראל, הם יהיו בין אלה, שיגרמו לחימום האווירה, וינצלו כל הזדמנות על מנת לגרום נזק לעם היהודי.

תושבים אלה אומרים שהם מעמידים פני תם ואסור לבטוח בהם..... ריח לוואי, שתרבותם מפגרת ושונה בהרבה מתרבויותינו, וכן דרכי חייהם שונים מהדרך בה אנו חיים, הם טוענים שאין כל קשר בכל תחום שהוא בינינו לבינם, למרות שהם עושים מאמצים ניכרים להשתוות אלינו.

דעתם של הבדווים על היחסים בינם לבין היהודים – השכבה המשכילה

לשכבה זו של הבדווים ישנה בעיקרון הרגשה חיובית, אבל הם אינם מסתירים את היחס השלילי מצד גורמים מסוימים.

יחס שלילי זה התבטא בעיקר לאחר הקמתה של ערד, שלדבריהם סרבו לקבלם בקופת – חולים, אלא רק לאחר, ששלחו מכתבים והביעו את תרעומתם.

סקרנותם של הבדווים לדעת המתרחש סביבם, גרמה להתקרבות לחברים יהודים מכל שכבות האוכלוסייה.

יחסים אלו הפכו במרוצת הזמן ליחסים הדוקים. היחס שווה, כבין חברים. מעמדם כמשכילים מקנה להם הרגשת שוויון בין היהודים.

בשיחתם אחר עם השני הם מוצאים נושאים משותפים לדבר עליהם, וחברות זו מתבטאת בעיקר בביקורי בית בין אחד לשני.

לדעתם, גידולה של ערד קשור בהם, מפני שהם תרמו לחלק ניכר מבנייתה.

בעיקבות התפתחותה המהירה של ערד, זרמו אליה בדווים רבים, הם החלו ללמוד את אורח חייהם של היהודים – שימוש במים, חשמל וכו', גרו איתם, וכיום עם מעט חיקוי, הם משפרים את יחסיהם עם היהודים.

בזמני מלחמה הצטננו היחסים בין הבדווים ליהודים, עד לניתוק _____ ורצון לסלקם.

מ – 1977, לאחר יוזמת השלום של סאדאת, החל שיתוף הפעולה, והיה רצון עז לתרום משני הצדדים.

היו אנשים, שלא האמינו בבדווים מבחינה ביטחונית, לעומת זאת חלקם השני והגדול האמין בהם, ואמר שהם הנאמנים ביותר, מבין ערביי ישראל.

הדבר התבטא בביקורים הדדיים של שני הצדדים, בשיחות ארוכות ובארוחות משותפות.

הבדווים בערד מרוצים, ואינם מרגישים שמפלים אותם לרעה בתחום הדיור – השכרת בית וקניית בית, ובתחום העבודה העצמאית (קבלנים).

אין רגשי נחיתות בינם לבין חבריהם היהודים. כל צד מכבד את רעהו, ללא הרגשת עליונות משום צד. הכנסת האורחים ההדדית – חיובית.

ישנם תלמידים בבית – ספר התיכון בערד, שנעזרים במורים הבדווים בכל מיני עבודות, שקשורות לנושא הבדווי.

הבדווים עוזרים ברצון רב, מארחים את התלמידים בביתם, כמיטב המסורת הבדווית.

הבדווים נוטלים חלק באסיפות פוליטיות בערד, ובנושאים שונים אחרים.

הם מביעים את דעתם בצורה חופשית, והצד השני מתייחס בצורה מכובדת לדבריהם.

פגישות בין בתי ספר בערד ובאכסיפה

ביוזמתם של המורים מערד ומאכסיפה מתקיימות פגישות רבות בין בתי הספר.

מטרות הפגישה הן ליצור קירבה, והן מושגות בחלקן מסיבות שונות:

- א. בשל אי תכיפות הפגישות
  - ב. כל פעם מגיעה כתה אחרת להיפגש, כך שכל כיתה נפגשת פעם אחת עם אותה כתה בדוויית.
  - ג. קשיי בית הספר – הוא לא מעוניין להוציא את תלמידיו בתכיפות.
  - ד. האווירה והאידווח טובים, אבל מסתבר, שכשהבדווים באים לבקר בבית הספר, הם מקנאים ביחסים החופשיים בין הבנים לבנות, טוענים שהתלמידים שלנו חצופים כלפי המבוגרים והמורים. הם מבחינים בשכלול בית – ספרינו, ומהרהרים לעצמם, שמזניחים אותם מבחינה זו, כך שהם לא חושבים על מטרת הביקור – הידוק היחסים. ישנה נטייה מצד היהודים להדק ולחזק את הקשרים.
- פגישות שוטפות מתקיימות בין בתי – הספר היסודיים בערד ובאכסיפה. כולם מרוצים, ותומכים בהידוק הקשרים עם הבדווים.
- לפני כשנה התקיימה פגישה בקולנוע בערד בין בתי – הספר היסודיים בערד ובאכסיפה. נערכו הופעות של התלמידים היהודים והבדווים, הייתה מוסיקה לטעמם של שני הצדדים, ומעין חגיגה קטנה.
- לאחר מכן התפזרו הבדווים בכל בתי הספר בערד.
- הבדווים התקדמו משמעותית בחייהם, וכתוצאה מכך תחום היחסים בינם לבין היהודים התפתח.
- מחסום המסורת, שלמעשה מהווה את בסיס חייהם של הבדווים נפרץ מעט בעשור האחרון בשל קירבתם של הבדווים ליהודים בערד. לדעתם מחסור זה יעלם בשלב מאוחר יותר, וזוהי רק שאלה של זמן.
- תקוותם היא, שבעתיד תיווצר הרמוניה מלאה בין הבדווים ליהודים.
- יחסי חברות אלו השפיעו גם על חיי היום יום ביניהם – החלו להתייעץ אחד עם השני בענייני עסקים, בשלב מתקדם יותר נוצרו ביניהם שותפויות בעסקים.
- ההתייעצויות היו גם בתחומי חיים אחרים, כיאה לידידים קרובים.
- כך, דברי אחד המרואיינים, שביניהם.

השכבה הנמוכה

בשכבה זו של הבדווים רווחות שתי דעות:

- א. חלק קטן מהבדווים מרגיש מקופח ומנוצל, מפני שאת העבודות השחורות והקשות, מטיל עליו בעל הבית לבצע. מיעוט זה מרגיש נחות משאר הפועלים, באופן טבעי ביטחונו העצמי מתערער, היחס אליו עוין בהשוואה לשאר הפועלים ומשכורתו זלה מזו של פועל אחר ברמתו.

ב. חלק ניכר מהפועלים הבדווים אינו מרגיש מקופח כלל, ההפך הוא הנכון – התנאים והמשכורות, שהם מקבלים שווים לאלה, שמקבלים שאר הפועלים, ובמקרים מסוימים, כאשר לבדווי יש יותר וותק, הוא אף יקבל משכורת גבוהה יותר מהפועל היהודי.

היחס וההתנהגות כלפיהם טובה, לכן אין הם מרגישים רגשי נחיתות, והיחס משני הצדדים הוא הדדי.

חובתו של הבדווי מאז ומתמיד היא להביא מזון וכסף למשפחתו, לכן גם כשמקפחים אותו במידה מסוימת הוא שותק, אבל התגובה מצידו תבוא בעקיפין, או בתחומים אחרים (יחס גורר יחס), כדי שמעבידו לא ירגיש בכך ולא יפטר.

כיום לאחר שהתפכחו, בעיקר הצעירים שביניהם, הם לא מוכנים לעבוד תמורת אותו שכר, שהורגלו לקבל עד כה, ואם בכל זאת המעביד ינסה לשלם להם כבעבר, יסרבו ואף יתפטרו מעבודתם. הבדווים מרגישים בהתפתחות היחסים, שחלה ביניהם לבינינו מתקומתה של ערד, ערד לימים אלה.

כשהחלו בבנייתה של ערד היה צורך בפועלים רבים. הפועלים היהודים דרשו כסף רב, לכן החלו הקבלנים לקחת עובדים מקרב שבטי הבדווים.

הבדווים עבדו תמורת סכום כסף מועט, ומחשש שיפטרם אותם. הספק עבודתם היה מעולה, כך שקבלנים השיגו את מטרתם (ניצול) משתי הבחינות.

עם הזמן למדו הבדווים להכיר את ערד מקרוב, החלו להבין את החיים, לחקות את היהודים בשאיפותיהם, כך שלמעבידים היהודים לא נותרה ברירה, אלא לקבלם לעבודה תמורת שכר שווה לפועלים היהודים, ולהתייחס אליהם בצורה מכובדת.

אכלוסיה זו של הבדווים קושרת יחסי חברות קרובים והדוקים עם תושבי ערד – נוער ומבוגרים, שעובדים עימם בבתי – מלון, וגם עם אלו, שאינם עובדים עימם, וזאת בפגישותיהם בערבים לאחר גמר העבודה.

חברים אלו מהווים לדבריהם גורם חשוב בחייהם – הם נפגשים איתם מספר פעמים בשבוע, משוחחים איתם על נושאים שונים ובעיקר מתייעצים איתם על אפשרויות קידום בחיים. מידי פעם מקיימים בעיר אסיפות, שנוגעות ישירות לבדווים – נושאים יומיומיים. באסיפות אלו נוכחותם של הבדווים מלאה, והם מאזינים לכל מה שנאמר. מעטים מהם מתעניינים בנושאים כלליים, שלא שייכים אליהם, מפני שרובם עדיין מושפעים ממסורת שבטית מדורי דורות, שלא קל להשתחרר ממנה.

הבדווים משכבה זו מקנאים בחבריהם ואחיהם הבדווים בכך, שהם משכילים, ובעקבות זאת רכשו להם חברים יהודים מהשכבה המשכילה.

בדווים אלו, שכבר עובדים מספר שנים במקום עבודתם, ללא התקדמות והעלאה בדרגה, הבינו שהם חייבים ללכת ללמוד, וחלקם כבר החל לעשות זאת.

בבתי – מלון למשל, ראו הבדווים כעובדים שהגיעו עם תעודות והיחס החם, שניתן להם בהשוואה ליחס הניתן לפועלים הבדווים, ואף לפועלים הפשוטים היהודים, והסיקו שהם חייבים ללכת ללמוד, על מנת לקבל את אותו יחס מועדף.

דעה אישית

דעתי בנושא זה היא, כדעת רוב תושבי ערד. הבדווים אינם מהווים גורם שלילי החיים בערד, ולהפך היו משתלבים בצורה יפה ברוב תחומי החיים בעיר (מקצועית, חברתית), תורמים לפיתוחה של העיר, ולכן צריך לתת להם הרגשה, שהם רצויים בערד, ועל מנת ליישם זאת חייבים אנו לקרב אותם יותר, על מנת להעניק להם הרגשת שותפות.

יחסי חברות אלו, הם יחסי חברות רגילים בין אדם לחברו, כך שלא הבדווי ולא היהודי מרגישים רגשי עליונות, ולדעתי מצב זה גורם לקשרים קרובים יותר.

יחסי חברות אלו משתפרים בהתמדה בעזרת השיחות הממושכות, החיקוי והארוחות המשותפות לשתי המשפחות.

אם תושבי ערד ימשיכו ביחסיהם הנוכחיים עם הבדווים, אני מאמין, שהבדווים יפתחו יותר, השיחות יעניינו יותר וביקורי הבית ירבו כתוצאה מכך.

הביקורים בין בתי הספר בערד לבתי הספר ברכסיפה חיוניים ביותר לדעתי, מפני שבפגישות אלה, כשהנוער עוד צעיר וסקרן אפשר למשוך אותו לכיווני שיחה שונים ועדינים, שעם המבוגר קשה לדבר עליהם.

התפתחותה וקידומה של ערד קשור ביחסים בין הבדווים ליהודים, מפני שהתקדמותם המהירה של הבדווים זכתה להערכה אצל היהודים, שהתבטאה בשכנות טובה, ואף חברות.

סיכום

1. שינויים בדפוסי החיים של הבדווים בשל הכניסה לערד וסה"כ הקשר איתם. לאור הממצאים שגיליתי בעבודת מחקר זו, הבדווים הושפעו במידה ניכרת מקירבתם לערד. השפעות אלה שינו מהותית רבים מהרגליהם הקבועים למשל: עד לפני מספר שנים, הם לא קנו בשר, אלא שחטו כבשים בשבטם, וכיום הם כבר קונים עופות מוכנים. את האורז והסוכר הם קונים בכמויות גדולות בסיטונאות בתברון. את מוצרי הצריכה היומיומיים הם קונים בערד. העיר ערד חידשה לבדווים גם בנושא ההימורים טוטו, לוטו ופיס שלפני הקמתה של ערד. לא ידוע על כך דבר. הבדווים מנסים עד כה בהצלחה מסוימת, לחקות את היהודים בשאיפותיהם. נמאס להם לעבוד בעבודות השחורות והנחותות – ניקיון, הדחת כלים וכו'. נמאס להם אף להרגיש שעבודות אלו נועדו אך ורק להם, מפני שיהודים לא מוכנים לעבוד בעבודות אלו, לכן, הם הולכים ללמוד, על מנת לשפר את מצבם הכלכלי וכדי שהיחס אליהם ישתנה לטובה בעקבות מעמדם החדש. המעבידים היהודים תומכים בבדווים, ובדרך מחשבתם (ללכת ללמוד), ולמשל בבתי מלון. אפילו מציעים להם ללכת ללמוד, ולאחר מכן לחזור ולעבוד במלון בעבודה מכובדת יותר, וכן מכניסה יותר. לא מונעים מהבדווים להתקדם, להפך ישנה פתיחות בין היהודים לעובדיהם הבדווים. כיום אין עבודות טיפוסיות לבדווים בלבד. הקרבה לערד פיתחה בהם את תודעת הטיפול ברפואה המודרנית. הם החלו להשתמש יותר בתרופות ולהגיע בתדירות גבוהה יותר למרפאה שליד ביתם, או בקופת חולים ערד, כל זאת בעקבות המודעות שהתפתחה בהם. שלא כמו בעבר, כשהיו משתמשים בעלים, צמחים _____ לצורך ריפויים. כיום רוב הבדווים עובדים בעבודות הנקיות – המקצועיות, ואינם מוכנים לעבוד בעבודות השחורות – חיקוי היהודים. למרות שהם מתמזגים בחברה היהודית, הם מחקים רק את הקליפה החיצונית של היהודים – רצון להשגים וכו', אבל מצד שני השינוי שחל בהם מהקמתה של ערד הוא איטי, ולכן הוא עוד די רחוק מלהיות מושלם. הם מאחרים ומחסירים לעבודה מסיבות משפחתיות, ולכן הם לא מבינים למה מעבידיהם כועסים עליהם, דרך מחשבתם היא, שהסיבות להעדרם הנ"ל היו מוצדקות. יש להם מושגים שונים על החיים ותפיסת חיים שונה.

קירבתם לערד מעוררת בהם את הרצון לחוש וליהנות מקידומה ויתרונותיה של העיר הגדולה. יחד עם זאת ישנו קונפליקט בהלך מחשבתם.

רוצים הם לשמור על הקשר עם משפחתם, ומאידך לברוח ממשפחתם, שאורח חייהם פרימיטיבי, לכן הם רוכשים דירות בערד, שיעור שכירת הדירות ע"י הבדווים בשנים האחרונות גדל.

לבדווי יש תפיסת חיים אחרת, הוא מושפע רק באופן חיצוני מהיהודים. הוא אינו רגיל לגור בבית דירות.

הוא הביא עימו את מנהגי השבט, שם הוא מורגל לחיים חופשיים יותר – להדליק מדורה, שאינה מפריעה לאיש, כשהוא עושה זאת באוהל, ולהפעיל טרנזיסטור בטונים גבוהים, שלא מפריע לאיש במדבר, אך כאן הוא מוגבל.

הבדווים הצעירים מחקים את אבותיהם בזאת שיושבים בבתי קפה בערד, כדרך שישבו אבותיהם בחדר האורחים (____) ומשוחחים על נושאים שונים מחייהם הפנימיים בעיקר.

נהירתם לערד גרמה ל – 20% - 15% מהם להיות שותפים לפשע, אך לא במידה בולטת ועיקר פשיעתם הוא במריבות בין שבטיות – המסורת הבדווית.

ביה"ס בערד ערוך ומוכן לקבל בדווים למסגרתו, אבל עד כה רק בדווי אחד ניסה להתקבל והצליח וקליטתו עלתה יפה.

הם משתלבים יפה בחיים החברתיים בעיר – מטנ"ס בעיקר, בענייני עבודה – שוויון מוחלט בינם לבינינו, חוץ ממקרים חריגים כמובן.

כאשר המעביד מפלה בין השכירים הבדווים לשכירים היהודים.

ישנן שותפויות עסקיות – קבלנים בדווים ויהודים שותפויות בחנויות.

לבדווים יש רצון עז להיקלט בערד, אבל מצד שני היהודים חלקם מקבלים אותם וחלקם דוחים.

לבדווים יש התלהבות. חוסר האפליה מתבטא בתחומים רבים – מאזן ורוד, למרות שיש כמה תחומים, שבכל זאת יש בהם קיפוח לדעתם – איסור להיות __ למשל.

קיימים יחסי שכנות טובה, ביקור בית _____ כשהשייך, חמאד אבו דביעה נרצח, הרבה מתושבי ערד השתתפו בהלוויה, ולאחר מכן הלכו לביקור תנחומים בביתו.

היחסים הקרובים באו לידי ביטוי בצורה משמעותית לפני כשנתיים, כאשר כמה מתושבי ערד אירגנו ערב הווי במתנ"ס – תערוכה פולקלוריסטית, שבה ביקרו אלפי אנשים והיא נמשכה כשבועיים.

2. האם יש מחלוקת על רקע לאומי ? כן, יש מחלוקת על רקע לאומי, ישנן שיחות בין אנשים באופן פרטי, אבל אסיפות גדולות בנושא זה כמעט ואין. בפגישות שהיו בין תלמידים יהודים לבין תלמידים בדווים נתגלו מחלוקות על רקע לאומי, כתוצאה מפרובוקציות, ולעיתים כתוצאה מתלונותיהם של ערבים על קיפות. פגישות אלו גררו את הצדדים לטונים גבוהים מאוד, אך הדבר לא השפיע על היחסים הטובים. בעקבות הפגישות מרגישים התלמידים הבדווים מקופחים ובאים ברגשי נחיתות לבית – ספרם. בסוף כל פגישה מעין זו, הרגשתם נוחה יותר, מפני שבויכוח זה הם מיצו את כל מה שיש להם לומר, ועתה רווח להם. הם טורחים להדגיש שהם ערבים, פלסטינים, בנוסף לכך הם אומרים שהם שייכים למדינת ישראל ונאמנים לה, אבל הרגשתם הכללית היא שהמדינה מקפחת אותם במידה מסוימת. חלק מהתסיסה הלאומית בערד ובנגב, היא כתוצאה מהשפעתם של הערבים מהצפון על הבדווים. באופן עקרוני יחסי הגומלין בין הבדווים ליהודים על כל השלכותיו לא היה ידוע לי עד כה. לאחר עבודה יסודית זו, הנושא הנ"ל נהיר לי, והיום אני חש שעצם העובדה, שעשיתי תרמה רבות להבנתי את הנושא לעומקו. וכאן המקום להודות לכל אלה, שסייעו בידי ותרמו להצלחת העבודה. ובראשונה תבוא הברכה והתודה לדודו לבנין, שתרומתו הרבה לנושא הנדון השפיע במידה מסוימת על עיצובה של העבודה. תודה לחחים סגל מהמתנ"ס, לעזהו – מזכיר קופת – חולים, לעובדי בית המלון (מרגוע, נוף ערד ומלון ערד) ולתושבי ערד שרואיינו.